

Г. І. Ковтун, О. В. Мартиненко
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті обґрунтовано необхідність всебічного вивчення досвіду підготовки педагогічних кадрів у країнах Європи та його використання для побудови ефективної системи педагогічної освіти в Україні; досліджено особливості професійної підготовки вчителів і основні напрями реформування систем підготовки педагогічних кадрів у Німеччині та Великій Британії. Авторами охарактеризовано основні проблеми становлення національної системи педагогічної освіти; визначено тенденції її подальшого розвитку з урахуванням європейського досвіду; запропоновано шляхи подолання існуючих розбіжностей у функціонуванні національної та європейської систем педагогічної освіти.

Ключові слова: система освіти, вища педагогічна освіта, Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (ЄКТС).

Постановка проблеми. В умовах євроінтеграційних процесів та відповідно до положень Болонської декларації розбудова системи вищої педагогічної освіти України є одним із пріоритетних завдань державної політики в галузі освіти.

На сьогодні існує досить багато проблем, викликів і ризиків, серед яких: відсутність на довгострокову перспективу єдиного концептуального підходу щодо функціонування та розвитку національної системи освіти; низький рівень матеріально-технічного, навчально-методичного та інформаційного забезпечення навчальних закладів; слабка мотивація суспільства та бізнесу до інвестування в освіту; недостатня відповідність між вимогами суспільства до функціонування системи вищої освіти та її фінансовим забезпеченням з боку держави; відсутність дієвої системи соціально-економічних стимулів для роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Першочерговим завданням реформування системи педагогічної освіти є оновлення цілей та вдосконалення її змісту на основі компетентнісного підходу й підвищення рівня фахової підготовки вчителя. Значної уваги потребує вирішення проблеми зниження рівня мотивації випускників шкіл щодо отримання педагогічної професії, неефективної роботи системи працевлаштування випускників вищих педагогічних навчальних закладів та недостатньої мобільності системи перепідготовки педагогічних кадрів відповідно до потреб ринку праці.

Останнім часом постійно зростає рівень вимог до роботи вчителя та навантаження на нього, а престижність праці вчителя зменшується; досить слабкою залишається й співпраця батьків і громадськості з педагогічними колективами закладів освіти.

На особливу увагу заслуговує розв'язання питання подолання невідповідності системи контролю якості освіти міжнародним стандартам та вдосконалення системи оцінювання якості підготовки випускників вищих навчальних закладів, зокрема й педагогічних.

Подолання існуючих розбіжностей у функціонуванні національної та європейської систем педагогічної освіти вимагає всебічного вивчення досвіду підготовки педагогічних кадрів у країнах Європи та його використання для підвищення ефективності професійного становлення вчителів в Україні.

Аналіз актуальних досліджень. Професійна підготовка вчителя до педагогічної діяльності була і залишається об'єктом досліджень провідних учених багатьох країн Європи. Зокрема, вагомий внесок у розробку теоретико-методологічних засад розвитку системи вищої педагогічної освіти зробили відомі німецькі науковці Й. Абель (J. Abel), Ф. Бонзак (F. Bohnsack), Г. Белленберг (G. Bellenberg), Д. Беннер (D. Benner), З. Бльомеке (S. Blomeke), Е. Терхарт (E. Terhart); британські вчені М. Барбер (M. Barber), Р. Гарднер (R. Gardner), Л. Грей (L. Grey), Дж. Еліот (J. Elliot), Д. Свейн (D. Swain), Л. Стенхауз (L. Stenhouse); французькі вчені М. Альте (M. Altet), Ф. Ваніскотт (F. Vaniscotte), Ж. Венсан (G. Vincent), Ж. Капель (J. Capelle), П. Ладер'єр (P. Laderrire), Ж.-П. Обен (J.-P. Obin), Ф. Перрену (Ph. Perrenoud) та інші.

Теорія та практика професійної підготовки майбутніх учителів у системі вищої педагогічної освіти є одним із напрямів досліджень вітчизняних науковців. Так, вивченням проблеми гуманізації, гуманітаризації та філософії освіти займалися В. П. Андрущенко, О. О. Базалук, В. Г. Кремень; особливості педагогіки вищої школи розглядали Н. Б. Булгакова, В. Л. Ортинський, Т. І. Туркот, М. М. Фіцула. Питанням професійно-педагогічної підготовки вчителя та стратегій формування його професіоналізму присвячено наукові праці А. М. Алексюка, Г. П. Васяновича, О. А. Дубасенюк, І. А. Зязюна, а психології професійної діяльності та професійного розвитку педагога – праці Г. О. Балла, Н. А. Побірченко, В. В. Рибалки, В. А. Семиченко, О. П. Сергеєнкової, Б. О. Федоришина та інші. Формуванням педагогічної майстерності й творчості опікувалися Є. С. Барбіна, Ю. В. Кіщенко, О. М. Отич, С. О. Сисоєва, професійного становлення молодого вчителя – Т. Г. Чувакова та інші. Роль та специфіку організації педагогічної практики досліджували Н. М. Горопаха, О. О. Почерніна, Г. О. Шулдик, а питання єдності теорії і практики у професійній підготовці вчителя – А. М. Бойко, О. М. Пехота. Значення та впровадження інноваційних педагогічних технологій у навчальних закладах відображено в роботах Р. С. Гуревича, І. М. Дичківської, В. Т. Лозовецької, Г. С. Сазоненко, Л. В. Штефан.

Методологічні проблеми вищої педагогічної освіти і особливості підготовки фахівців у зарубіжних країнах розглядалися Н. В. Абашкіною, Н. М. Авшенюк, В. А. Гаманюк (Німеччина), А. В. Паріновим (Велика Британія),

Т. М. Десятим, А. В. Каплуном, М. П. Лещенко, Л. П. Пуховською, С. І. Синенко, О. В. Сухомлинською (на прикладі декількох країн), порівняльний аналіз ступеневої освіти в Україні та за кордоном – Т. С. Кошмановою, М. Ю. Красовицьким, Г. В. Троцко, М. М. Чепіль та інші.

На сучасному етапі євроінтеграції та розбудови системи вищої освіти в Україні зростає потреба в пошуці нових педагогічних ідей і технологій, вивченні та запровадженні як вітчизняного педагогічного досвіду, так і досвіду функціонування системи педагогічної освіти європейських країн. Це й зумовило вибір теми даного дослідження.

Мета статті – дослідити особливості професійної підготовки вчителів у європейських країнах (Німеччина, Великобританія) та визначити шляхи подолання існуючих розбіжностей у функціонуванні національної та європейської систем педагогічної освіти.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети застосовувалися теоретичні методи дослідження: вивчення наукової літератури, аналіз та синтез матеріалів теоретичних досліджень; порівняльний метод вивчення освітніх систем підготовки педагогічних кадрів; структурний метод для аналізу процесу реформування систем освіти в деяких європейських країнах з виокремленням основних характеристик та узагальненням тенденцій його розвитку.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі становлення української держави однією з нагальних потреб є реформування системи підготовки педагогічних кадрів. Цей процес потребує урахування не лише досягнень національної науки, але й вивчення основних тенденцій і закономірностей функціонування систем професійної підготовки вчителів у країнах Європи. Найбільш ефективними, на наше переконання, є реформи систем педагогічної освіти Німеччини та Великобританії.

Проаналізуємо досвід функціонування системи педагогічної освіти в Німеччині. Зміст професійної підготовки вчителів визначається на основі принципу прогностичності, його основними складовими є фахова, фахово-дидактична, психолого-педагогічна підготовки та педагогічна практика; укладання навчальних планів і програм обумовлюється потребами загальноосвітніх навчальних закладів [6, 255]. Теоретична частина підготовки майбутнього вчителя здійснюється університетами, а практична – регулюється місцевими органами освіти і школами. Програми з присвоєння ступеня «Бакалавр освіти» (Bachelor of Education) та «Магістр освіти» (Master of Education) в різних університетах Німеччини можуть мати свої специфічні особливості; у деяких університетах підготовка здійснюється лише за магістерськими програмами, а інші пропонують як бакалаврські, так і магістерські [7, 38].

Якщо порівнювати обсяг навчального навантаження в Німеччині та Україні, то необхідно зазначити, що кількість годин, відведених на практичні

заняття та педагогічні практики в Німеччині, є значно більшою, а сам процес навчання – практико-орієнтованим [5, 94]. Педагогічна практика є однією з найважливіших складових процесу формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя. Кожен її вид передбачає відпрацювання та вдосконалення знань, умінь і навичок, які отримав студент під час теоретичної підготовки [5, 95–96]. Вона проходить на певних етапах навчання і має різноманітні форми: від пасивних спостережень за учнями, складання психолого-педагогічних характеристик окремих учнів і колективу, анкетування, відвідування уроків провідних учителів-майстрів до формування власного стилю діяльності майбутнього вчителя.

Важливим елементом функціонування системи педагогічної освіти в Німеччині є, зокрема, і діагностування якості освіти. Німецький учений К. Інгенкамп обґрунтував методичні критерії якості вимірювання навчальних досягнень (об'єктивність, надійність, валідність) та розкрив сутність методів наукового дослідження (спостереження, опитування, тестування); за К. Інгенкампом, об'єктивним інструментарієм діагностики є тестування. Ефективність педагогічної діяльності вчителів вивчав і професор Г. Грассел.

Отже, на сьогодні в системі професійної педагогічної освіти Німеччини виділяють основні критерії якісної підготовки вчителів: основу професіоналізму вчителя становлять знання з різних галузей науки, оптимальні вміння й навички (зокрема, налагодження взаємодії учасників педагогічного процесу) та новітні технологічні розробки [2, 162].

Якщо розглядати систему педагогічної освіти Великобританії наприкінці ХХ – початку ХХІ століття, то однією з нагальних проблем її функціонування стала невідповідність між високими вимогами англійського суспільства до вчителів і недостатнім рівнем їх професійної підготовки. Розв'язанню цієї проблеми сприяли реформи щодо підготовки педагогічних кадрів у системі вищої освіти країни: було оновлено її зміст, значно розширено функції вчителя в школі, суттєво змінено середню ланку освіти та вдосконалено систему підготовки педагогічних працівників у цілому.

Реформа системи вищої педагогічної освіти передбачала введення академічних ступенів бакалавра мистецтв у галузі педагогіки, магістра та доктора філософії (за спеціальністю педагогіка), при цьому період навчання бакалаврів збільшувався до чотирьох років (це на один рік більше, ніж термін підготовки в університетах спеціалістів інших профілів). Також було запроваджено однорічну професійно-педагогічну підготовку на базі університетської освіти з наданням сертифікату в галузі освіти.

Одним із досягнень реформи педагогічної освіти Великобританії стало введення поняття «стандарт освіти» та прийняття основного державного документу стандартизації педагогічної освіти, що містив кваліфікаційні характеристики вчителя, – Національного стандарту кваліфікованого вчителя.

Особливу увагу було приділено співпраці університетів зі школами: школа стала центром професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів, що сприяло підвищенню ролі педагогічної практики.

Проведені реформи були спрямовані на підвищення рівня шкільної освіти в цілому та базової підготовки абітурієнтів зокрема. Чітко визначені вимоги до якості професійної підготовки вчителів, підвищення їх кваліфікації та формування високого рівня професіоналізму дозволили системі вищої педагогічної освіти країни стати однією з найефективніших не тільки в Європі, але й у всьому світі [1, 17].

У сучасному українському суспільстві реформування системи педагогічної освіти спричинене не лише внутрішніми чинниками, але й прагненням України до створення привабливої та конкурентоспроможної національної системи вищої освіти, інтегрованої в Європейську систему вищої освіти.

Одним із визначальних чинників змін, що відбуваються в освітніх системах європейських країн, є Болонський процес, приєднання до якого ставить перед українською вищою школою відповідні завдання: внесення змін до структури, змісту, стандартів, форм національної вищої освіти; забезпечення якості підготовки спеціалістів на рівні європейських стандартів; адаптація навчальних планів; впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес, розвиток системи неперервної освіти з використанням ІКТ [4].

Ключовим моментом реформування системи вищої освіти в Україні є прийняття 1 липня 2014 року нового Закону «Про вищу освіту», який передбачає перехід до Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (ЄКТС). Ця система ґрунтується на визначенні обсягу навчального навантаження студента ВНЗ (обліковується у кредитах ЄКТС), необхідного для отримання певного рівня та ступеня вищої освіти. Кількість годин в одному кредиті ЄКТС зменшено з 36 до 30 годин, а навантаження одного навчального року за денною формою навчання становить 60 кредитів ЄКТС [3].

У Законі «Про вищу освіту» чітко визначено рівні та ступені вищої освіти (початковий рівень (короткий цикл), перший (бакалаврський) рівень, другий (магістерський) рівень, третій (освітньо-науковий) рівень, науковий рівень); встановлено їх відповідність кваліфікаційним рівням Національної рамки кваліфікацій; подано характеристику освітніх ступенів із зазначенням обсягів освітньо-професійної, освітньо-наукової та наукової програм підготовки спеціалістів відповідного освітнього ступеню [3].

З метою вдосконалення системи оцінювання якості підготовки випускників вищих навчальних закладів, зокрема й педагогічних, та розв'язання проблеми невідповідності системи контролю якості освіти міжнародним стандартам в Україні створюється Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти.

У Законі «Про вищу освіту» визначено його повноваження, склад, регламент діяльності, охарактеризовані функції галузевих експертних рад. Одним з напрямів діяльності Національного агентства є створення ефективних умов щодо запобігання та виявлення академічного плагіату у наукових працях працівників вищих навчальних закладів і здобувачів вищої освіти [3].

Однією із суттєвих змін при підготовці спеціалістів у вищій школі є відмова від напрямів підготовки та перехід до галузей знань і спеціальностей, що дає змогу значно скоротити їх кількість і дещо узгодити з європейськими.

Визначальною умовою підвищення якості національної вищої освіти в цілому є, перш за все, високий рівень підготовки педагогічних кадрів, що потребує нагальної перебудови вищої педагогічної освіти, а не вдосконалення її окремих пріоритетних напрямів. Важливою складовою досягнення позитивних результатів у цьому напрямі є забезпечення на державному рівні високих соціальних стандартів для працівників освітньої сфери, необхідних для підняття престижності праці вчителя та підвищення мотивації випускників педагогічних навчальних закладів щодо роботи в освітній галузі. Це підтверджує й досвід реформування систем підготовки педагогічних кадрів у країнах Європи.

Підготовка вчителя, здатного до самостійного навчання та розвитку як творчої особистості, неможлива без зміщення акцентів із колективної форми співпраці – «викладач-група студентів» – на індивідуальну – «викладач-студент», що включає підготовку самостійних наукових проектів з формулюванням проблеми, збором інформації і даних у цій сфері, їх обробку та подання результатів досліджень у вигляді наукової статті або тез.

Реформування педагогічної освіти передбачає й демонополізацію та урізноманітнення системи післядипломної педагогічної освіти; обов'язковим є стажування педагогічних працівників у навчальних закладах поза місцем постійної роботи.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Сучасні євроінтеграційні процеси в Україні потребують розробки науково обґрунтованої національної програми розвитку вищої освіти, зокрема й педагогічної, з урахуванням практичного досвіду реформування освітніх систем країн Європи.

Пріоритетним напрямом реформування вищої освіти України є модернізація системи підготовки педагогічних кадрів на основі компетентнісного підходу, що передбачає оновлення цілей і вдосконалення змісту вищої педагогічної освіти.

Підвищення якості підготовки вчителів вимагає зміни статусу педагогічної освіти та її носія – педагогічного університету в національному освітньому просторі. Педагогічні університети повинні стати центрами навчально-науково-виховних комплексів і виступити ініціаторами й провідниками інноваційних процесів в освіті.

Стратегія реформування вищої педагогічної освіти України повинна враховувати набутий позитивний досвід її функціонування, сучасні тенденції розвитку українського суспільства та специфіку підготовки педагогічних кадрів у країнах Європи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авшенюк Н. М. Стандартизація професійної підготовки вчителів у Англії й Уельсі (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Н. М. Авшенюк. – К., 2005. – 21 с.
2. Гордієнко Т. В. Із зарубіжного досвіду формування педагогічної майстерності / Т. В. Гордієнко // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Сер. : Психолого-педагогічні науки : зб. наук. пр. / Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, – 2012. – № 2. – С. 161–164.
3. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс] / Закон від 1 липня 2014 р. № 1556-VII. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>.
1. Удод О. А. Інновації в освіті – основа модернізації галузі в сучасних умовах [Електронний ресурс] / О. А. Удод // Інноватика в сучасній освіті. Сьомий міжнародний форум 20–22 жовтня 2015 р. – Режим доступу : <http://innovosvita.com.ua/index.php/ru/results/catalogue/24>.
5. Bosse D. Kompetenzorientiert ausgerichtete Praxisphasen in der Lehrerbildung / Dorit Bosse // Erziehungswissenschaft. – 2011. – № 43. – P. 92–98.
6. Henecka H. Berufseinstiege von Lehramtabsolventen. Ergebnisse einer Langsschnittstudie an Padagogischen Hochschulen in Baden-Wurttemberg / Hans Peter Henecka, Frank Lipowsky // Perspektiven der Lehrerbildung – das Modell Baden-Wurttemberg. 40 Jahre Padagogische Hochschulen / In H. Melenk, K. Fingerhut, M. Rath & G. Schweizer (Hrsg.). – Freiburg : Fillibach, 2002. – S. 251–266.
7. Winter M. Ausbildung zum Lehrberuf. Zur Diskussion uber bestehende und neue Konzepte der Lehrerausbildung fur Gymnasium bzw. Sekundarstufe II (HoF-Arbeitsberichte 3'04) / Martin Winter. – Wittenberg : HoF Wittenberg, Institut fur Hochschulforschung an der Martin-Luther-Universitat Halle-Wittenberg, 2004. – 60 s.

РЕЗЮМЕ

Ковтун Г. И., Мартыненко Е. В. Реформирование высшего педагогического образования Украины в условиях евроинтеграции.

В статье обоснована необходимость всестороннего изучения опыта подготовки педагогических кадров в странах Европы и его использования для создания эффективной системы педагогического образования в Украине; исследованы особенности профессиональной подготовки учителей и основные направления реформирования систем подготовки педагогических кадров в Германии и Великобритании. Авторами охарактеризованы основные проблемы становления национальной системы педагогического образования; определены тенденции ее дальнейшего развития с учетом европейского опыта; предложены пути преодоления существующих различий в функционировании национальной и европейской систем педагогического образования.

Ключевые слова: система образования, высшее педагогическое образование, Европейская кредитная трансферно-накопительная система (ЕКТС).

SUMMARY

Kovtun G., Martynenko L. Reforming of higher pedagogical education in Ukraine in conditions of European integration.

One of the priorities of the state policy in the field of education in the conditions of European integration process and in accordance with the Bologna declaration provisions is to build higher pedagogical education in Ukraine. This process needs updating of the goals and improvement of the content of teacher education based on the competence approach, raising the level of professional preparation of teachers taking into account not only the achievements of national science, but also the main trends and regularities of teacher training functioning in Europe.

Among the main problems there can be distinguished the lack of the long term single conceptual approach to the operation and development of the national system of pedagogical education; low level of material and technical, educational and information provision of higher education; weak motivation to public, businesses and investment in education; insufficient correspondence between the requirements of the society in the higher education system and its financial support from the state; the lack of an effective system of social and economic incentives for teachers and scientific-pedagogical staff.

Considerable attention needs solving the problem of lowering the motivation of school leavers for acquiring teaching profession, inefficient system of employment of graduates of higher pedagogical institutions and lack of mobility systems retraining of pedagogical staff according to the needs of the labour market.

There is a need in overcoming inconsistencies in education quality monitoring system according to the international standards and improving the quality of the evaluation system of university graduates, including pedagogical.

The key point of reform of higher education in Ukraine is the adoption on July 1, 2014 a new law «On Higher Education», which regulates functioning of higher education system.

Improving the quality of teacher training requires a change of the status of pedagogical education and its carrier – Pedagogical University – into their space. Pedagogical Universities should become centres of educational research and educational complexes and take the initiative and leaders of innovative processes in education.

Reforming pedagogical education provides for demonopolization and diversity system of postgraduate pedagogical education and forms of advanced training of teaching staff at educational establishments outside their permanent place of work.

Key words: *education system, higher pedagogical education, European Credit Transfer System (ECTS).*